

Fonologiaa Harmsin tapaan

ROBERT T. HARMS *Introduction to Phonological Theory*. Prentice-Hall, Englewood Cliffs, New Jersey, 1968. xi + 142 s.

Harmsin teos on yleiskatsaus generatiiviseen fonologiaan. Kieliopin syntaktiseen ja semanttiseen puoleen tekijä puuttuukin vain lyhyesti kirjan alkukappaleessa. Koska esitys on nimenomaan »johdanto», on hyvä, että peruskäsitteiden selvittämiseksi on omistettu runsasti tilaa. Heti aluksi Harms käsittelee varsin laajasti keskeisiä klassifikatorisia piirteitä selvittämään ensin piirteiden teoriaa yleensä, perusteltuaan miksi foneemi ymmärretään koostuvaksi piirteistä ja miten sanastossa olevat morfeemit eroavat piirteiden osalta pintamuodoistaan. Ratkaisevina kriteereinä ovat yksinkertaisuus ja yleisyys. Sanastossa esiintyvät fonologiset matriisit ovat aukollisia, ne eivät sisällä lainkaan liikanaista informaatiota. Fonologisten sääntöjen soveltamisen kautta päädytään lopulta kieliopilliseen pintamuotoon.

Prosessin aikana ovat kaikki leksikaalisissa muodoissa esiintyneet aukot saaneet joko — tai + -spesifikaation. Sen lisäksi jokin piirre on voinut kadota, jokin tulla lisää, jonkin kerroin on voinut muuttua plus-saksi, jonkin miinukseksi jne. Harmsin esittelemät klassifikatoriset piirteet ovat suunnilleen Jakobsonin terminologian mukaiset muutamin täydennyksin («— — varmasti luettelon voi sanoa edustavan vain tilannetta ennen kesää 1967» s. 22). Uudemman inventaarion ovat esittäneet Chomsky ja Halle (1968).

Yksinkertaisuuskriteeri asettaa laadittaville säännöille pari vaatimusta. Ensinnäkin se edellyttää, että ne pystytään formuloimaan mahdollisimman taloudelliseen muotoon, ja toiseksi että sääntöjen keskinäinen soveltamisjärjestys pystytään tarkasti selvittämään. Mikäli esim. jälkimmäistä vaatimusta ei oteta huomioon, seurauksia joudutaan selvittämään lisääsäännöillä; systeemi mutkistuu, ja sääntönömukaisuudet jäävät havaitsematta. Sääntökomponentteina Harms tuo esille morfeemirakennesäännöt sekä varsinaiset fonologiset säännöt. Edellisiä on kahdentyyppisiä redundanssin laadun mukaan: kielessä sallittuihin äännekombinaatioihin perustuvia (sequential constraint rules) sekä aukkojentäyttösääntöjä (blank filling rules), jotka vaikuttavat yhden segmentin sisällä. Periaatteessa varsinaiset fonologiset säännöt tulevat morfeemirakennesääntöjen jälkeen, ts. ne vaikuttavat vain aukottomiin matriiseihin, mutta ehdoton näiden sääntötyyppien raja ei ole. Harmskin mainitsee tapauksia (s. 90), joissa rajan vetäminen tuntuu keinotekoiselta. (Vrt. Chomskyn ja Hallen (1968) »markedness»-esitystä.) Syntaktisen komponentin tuottamaan päateketjuun sovelletaan varsinaisista säännöistä ensin syntaktista tietoa vaativia (precyclical rules). Jotkut näistä voivat olla ns. kehäsääntöjä (cyclical rules), joita voidaan soveltaa useita kertoja tiettyjen ehtojen vallitessa (esim. painosäännöt). Lopuksi sovelletaan muita fonologisia sääntöjä (postcyclical rules).

Kirjan pisin kappale käsittelee erilaisia sääntöjen formulointiin liittyviä lyhennyskonventioita. Esitys on hyödyllinen: koska säännönlaatijan on toisaalta pyrittävä saamaan sääntönsä mahdollisimman lyhyeen muotoon (formuloinnin ja selitysvuorovaikutus) ja toisaalta kyettävä tulkitsemaan annettu sääntö, on yleisesti käytössä olevien merkintätapojen tunteminen välttämätöntä. Tähän liittyvät myös loppukappaleessa puheena olevat junktuurisymbolit hierarkkisuushypoteeseineen sekä ns. morfeemipiirteet, joiden avulla voidaan esim. estää jonkin yleisen säännön vaikutus johonkin yksityiseen morfeemiin merkitsemällä tämä miinukseksi kyseisen säännön osalta.

Kirjan asioiden omaksuminen edellyttää tekijänkin sanojen mukaan jonkin verran fonetiikan, fonologian periaatteiden ja transformaatioteorian tuntemusta. Kokonaisuutena se antaa generativismista kiinnostuneelle hyvän kuvan fonologian uusimmasta kehityksestä. Tätä kuvaa täydentävät kirjan runsaat esimerkit ja harjoitukset, joista sitä paitsi monet ovat suomenkielisestä materiaalista. Esimerkkinä olisi ehkä ollut havainnollista esittää joskus generatiivinen ja taksonominen ratkaisu rinnakkain. Mutta täydennyksiä ja vertailuja voi tehdä esim. luentojen yhteydessä, sillä käsittääkseni teos soveltuu hyvin käytettäväksi generatiivisen fonologian alkeiskurssin ohessa.

Risto Hiltunen